

Naar een gedragscode voor opdrachtgevers? Een discussiepaper

Bert van Wee
TUDelft
g.p.vanwee@tudelft.nl

[

**Bijdrage aan het Colloquium Vervoersplanologisch Speurwerk
20 en 21 november 2014, Eindhoven**

Samenvatting

Naar een gedragscode voor opdrachtgevers?

Dit paper stelt een gedragscode voor opdrachtgevers van beleidsgericht onderzoek voor. Nu zijn er wel gedragscodes voor onderzoekers, zoals die van de VSNU, maar niet voor opdrachtgevers. Onderzoek toont aan dat onderzoekers druk ervaren van opdrachtgevers die belang hebben bij bepaalde uitkomsten van onderzoek. De bal eenzijdig bij alleen onderzoekers neerleggen is niet fair; een gedragscode voor opdrachtgevers grijpt aan op de oorzaak van vele problemen met niet-onafhankelijk onderzoek, terwijl een gedragscode voor onderzoekers meer symptoombestrijding is.

1. Inleiding

Er zijn talloze discussies over hoe we modellen beter kunnen maken, tot betere kostenschattingen kunnen komen, en hoe we beter dan nu beleidsopties kunnen afwegen. Naar de ethiek van onderzoek doen gaat veel minder aandacht uit. Bij mijn weten het enige onderzoek uitgevoerd naar ethische dilemma's voor transportonderzoekers is dat van Van Wee en Molin (2012). Het onderzoek laat zien dat onderzoekers vele dilemma's kennen. Een deel ervan hangt samen met de vraag hoe om te gaan met de spanning die ontstaat tussen het respecteren van de belangen van de opdrachtgever versus onafhankelijkheid. In het algemeen vinden respondenten dat de opdrachtgever kan bepalen 'wat' moet worden onderzocht, maar niet 'hoe' dat moet gebeuren. Toch wordt ervaren dat opdrachtgevers de resultaten proberen te beïnvloeden.

Tekst

2. Gedragscodes voor onderzoekers

De vraag is: hoe hiermee om te gaan? Voor universiteiten bestaan gedragscodes. In Nederland is de VSNU-code van kracht - zie tabel 1

onderwerp	Principe
Zorgvuldigheid	Wetenschappelijke activiteiten geschieden met zorgvuldigheid. Toenemende prestatiedruk mag daaraan geen afbreuk doen.
Betrouwbaarheid	De reputatie van betrouwbaarheid van de wetenschap wordt voor iedere wetenschapsbeoefenaar met zijn handelwijze ondersteund en versterkt. Een wetenschapsbeoefenaar is betrouwbaar in de uitvoering van zijn onderzoek en het rapporteren daarover, en evenzeer in de overdracht van zijn kennis in onderwijs en publicaties.
Controleerbaarheid	Gepresenteerde informatie is controleerbaar. Als onderzoeksresultaten openbaar worden gemaakt, blijkt duidelijk waarop de gegevens en de conclusies zijn gebaseerd, waaraan ze zijn ontleend, en waar ze te controleren zijn.
Onpartijdigheid	De wetenschapsbeoefenaar laat zich bij zijn wetenschappelijke activiteiten leiden door geen ander belang dan het wetenschappelijk belang. Hij is altijd bereid zich daarvoor te verantwoorden.
Onafhankelijkheid	Wetenschapsbeoefenaars verrichten hun werk in academische vrijheid en in onafhankelijkheid. Voor zover

beperkingen van die vrijheid onvermijdelijk zijn worden zij zichtbaar gemaakt.

Bron: VSNU (2004)

Verder hebben diverse onderzoeks- en adviesbureaus eigen gedragscodes. Opvallend is dat deze gedragscodes maar matig bekend zijn bij onderzoekers (Van Wee en Molin, 2012).

3. Een gedragscode voor opdrachtgevers?

Maar ligt de bal alleen bij onderzoekers? Mijn standpunt is dat we moeten nadenken over de vraag of een gedragscode voor opdrachtgevers, in aanvulling op een code voor onderzoekers, een verstandig optie is, met name in geval van beleidsgevoelige dossiers. Immers, veel dilemma's vloeien voort uit het feit dat opdrachtgevers vaak belang hebben bij uitkomsten, op alle schaalniveaus (van nationaal of zelfs EU tot gemeente). Zo'n code zou bijvoorbeeld de volgende ingrediënten kunnen bevatten.

1. Onderzoek wordt niet aanbesteed en begeleid door een belanghebbende partij. Eventueel wordt een intermediaire organisatie ingeschakeld om het onderzoek aan te besteden. Bij universiteiten gebeurt dit nu soms via NWO.
2. Onderzoek wordt getoetst door een onafhankelijke instantie. Vergelijk de CPB-toets die tot voor kort gold voor grote infrastructuurprojecten van nationaal belang.
3. Onderzoekers die onder druk worden gezet, hebben het recht (of zelfs de plicht) dit te melden. Hopelijk gaat hier een preventieve werking van uit.
4. Opdrachtgevers mogen geen modellen, andere berekeningsmethoden of scenario's voorschrijven die de resultaten in een bepaalde richting sturen, op een dusdanige wijze dat een niet-neutraal beeld van de voor- en nadelen van alternatieven ontstaat.
5. Bij toekomstonderzoek moeten opdrachtgevers onderzoekers verplichten tenminste twee contrasterende scenario's te gebruiken.
6. Onderzoekers hebben het recht hun bevindingen te publiceren in vakbladen, en contacten erover te hebben met media.

Tijdens het CVS kunnen we van gedachten wisselen over deze eerste voorzet.

Belangrijke vraag is wie het initiatief zou moeten nemen tot de opstelling en implementatie van een dergelijke code. Ik zou zeggen: IenM. En IenM zou moeten aangeven dat die ook geldt voor provincies en gemeenten, en regionale directies van RWS. Wellicht kan de code worden opgenomen in de MIRT-procedure.

4. Conceptualisering mogelijkheden verbeteren onderzoekskwaliteit

Dit voorstel past in een bredere conceptualisering van mogelijkheden om de kwaliteit van onderzoek te verbeteren, waar het gaat om de onafhankelijkheid ervan, die is geschematiseerd in onderstaande tabel. De tabel maakt onderscheid tussen de vraag naar onderzoek (opdrachtgeverschap, klant), het aanbod (uitvoerder) en de interactie tussen vraag en aanbod

Tabel 2: schematische weergave van mogelijkheden om betere kwaliteit onderzoek te verkrijgen

	preventief	Curatief
Vraaggericht	Gedragscodes (bestaan nog niet)	Politiek debat, algemene rekenkamer onderzoek, parlementaire enquête, ...
Aanbodgericht	Gedragscodes Richtlijnen onderzoek (zoals de OEI-richtlijn)	Second opinions
Gericht op interactie vraag en aanbod	Spelregels voor omgang tussen partijen (ontbreken min of meer)	Als vraaggericht, curatief

Algemeen geldt dat curatieve instrumenten een preventieve werking kunnen hebben. Als men weet dat er een second opinion komt, zouden onderzoekers en opdrachtgevers daarmee rekening kunnen houden.

Momenteel is de aandacht voor onderzoekers (aanbod gericht) veel groter dan voor de andere rijen (vraag, interactie aanbod en vraag). Gedragscodes voor onderzoek zijn een en second opinions zijn in binnen- en buitenland gebruikelijke instrumenten. Er zijn wel instrumenten om tot komen tot een 'betere' rol van de vraag, of afstemming tussen vraag en aanbod, maar die worden slechts bij uitzondering toegepast. Voorbeelden betreffen een parlementaire enquête of een onderzoek van de Algemene Rekenkamer.

Naar mijn mening is het niet fair de bal eenzijdig bij onderzoekers neer te leggen, wanneer die onder druk worden gezet door opdrachtgevers. De 'oplossing' wordt dan gezocht bij het symptoom, niet bij de oorzaak.

Literatuur

Van Wee, B., W. Molin (2012), Transport and ethics: Dilemmas for CBA researchers. An interview-based study from the Netherlands. Transport Policy 24 30-36